

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

Militaire discipline versus academische vrijheid: wat primeert (wanneer)?

Reference:

Van Steenberghe Jasper, Mertens Pieter, Wouters Oliver.- Militaire discipline versus academische vrijheid: wat primeert (wanneer)?
Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht - ISSN 0040-7437 - 8(2023), p. 519-526
To cite this reference: <https://hdl.handle.net/10067/1997760151162165141>

Militaire discipline versus academische vrijheid: wat primeert (wanneer)?

Commentaar bij EHRM 8 november 2022, Ayuso Torres/ Spanje

Jasper VAN STEENBERGEN Mandaatassistent en doctoraatsonderzoeker Bestuursrecht
Universiteit Antwerpen, Onderzoeksgroep Overheid en Recht

Pieter MERTENS Advocaat Schoups Onbezoldigd wetenschappelijk medewerker
Universiteit Antwerpen, Faculteit Rechten, Onderzoeksgroep Overheid en Recht

Oliver WOUTERS¹ Master in de Rechten

1. Inleiding

1. Elke ambtenaar² geniet net als elke andere burger het recht op eerbiediging van zijn fundamentele rechten en vrijheden. Niettemin bevindt een ambtenaar zich in een bijzondere rechtspositie.³ Het feit dat een persoon een openbaar ambt bekleedt kan namelijk beperkingen rechtvaardigen op diens vrijheden. Dit geldt echter enkel in die situaties waarin het belang van de ambtenaar dient te wijken voor het hoger belang van de openbare dienstverlening voor de gemeenschap.⁴ De beperkingen op de vrijheid van meningsuiting van ambtenaren spruiten voort uit hun deontologische verplichtingen. Het verzoenen van deze plichten met de vrijheid van meningsuiting is evenwel een moeilijke evenwichtsoefening. Hierbij spelen verschillende factoren een rol, zoals de functie van de ambtenaar, de plaats in de hiërarchie, het medium van de communicatie, etc.⁵

2. In het arrest Ayuso Torres/Spanje sprak het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) zich uit over de vrijheid van meningsuiting van een militair, die eveneens werkzaam is als professor aan de universiteit van Madrid. Na een uiteenzetting van de feitelijke en juridische voorgaanden, belicht deze bijdrage de juridische beoordeling ervan door het EHRM. Daarbij is er vooreerst aandacht voor de vraag waarom er precies sprake is van een inmenging met de vrijheid van meningsuiting. Vervolgens kadert deze bijdrage de beoordeling van het EHRM over de geoorloofdheid van die inmenging ten aanzien van zijn eerdere rechtspraak en de rechtspraak van de Raad van State over de vrijheid van meningsuiting van ambtenaren. De klemtoon ligt daarbij op de twee doorslaggevende factoren in het oordeel van het Hof: de dubbele ambtelijke functie van de betrokkene, alsook de bedoeling en het effect van de meningsuiting. Eindigen doen we met een conclusie.

2. De feitelijke en juridische voorgaanden

3. De betrokken militair nam in zijn hoedanigheid als professor grondwettelijk recht deel aan een debat in een televisieprogramma. Hierbij werd hij geïntroduceerd als lid van het militair juridisch korps en professor aan de Comillas Pontifical University in Madrid. Ten tijde van de feiten zetelde hij ook als militair rechter. Tijdens het programma werden details van zijn academisch (en niet zijn militair) curriculum vitae verschillende keren vermeld.⁶ De professor sprak in het debat over de transitie van een militaire dictatuur naar een democratie in Spanje en waarom de oorsprong van de Spaanse Grondwet volgens hem gebrekkig was. Hij

gebruikte daarbij academische argumenten om de Spaanse Grondwet te bestempelen als een “pseudo-grondwet”. Hierover had hij reeds eerder academische publicaties geschreven.⁷ Later kopte de Spaanse krant El País op de voorpagina dat een militaire rechter de Grondwet in vraag stelde, waarna een tuchtrechtelijke procedure tegen hem aanvang nam. Daarin werd hem een ernstige tuchtrechtelijke overtreding ten laste gelegd.⁸

4. De generaal van het leger die het tuchtrechtelijk onderzoek voerde, stelde echter voor om het onderzoek te beëindigen aangezien de militair nooit de bedoeling had om de Grondwet te bekritisieren. Bovendien gaf hij enkel commentaar in een academische context, waardoor deze uitlating niet als een ernstige tuchtrechtelijke overtreding kon worden beschouwd. Wel was er volgens de generaal sprake van een kleine tuchtrechtelijke overtreding, nu er daarvoor geen opzetvereiste gold. Desondanks vervolgde hij niet nu deze kleine overtreding klaarblijkelijk verjaard was.⁹ De voorzitter van het ‘Centrale Militaire Hof’ beëindigde de procedure zonder de militair schuldig te verklaren voor een ernstige of kleine tuchtrechtelijke overtreding. De motivering van die beslissing stelde dat de militair niet de bedoeling had om de Spaanse Grondwet aan te vallen en dat zijn uitlatingen in een wetenschappelijke context gebeurden. Deze beslissing tot stopzetting van de tuchtprocedure verklaarde weliswaar tezelfdertijd dat de militair het regelgevend kader voor de uitoefening van zijn recht op de vrijheid van meningsuiting had overschreden.¹⁰

5. Met het oog op de verwijdering van deze vermelding in de tuchtbeslissing ging de militair verschillende malen in beroep, maar telkenmale tevergeefs wegens een gebrek aan belang. Er werd hem immers formeel nooit een sanctie opgelegd. De eerste beroepsbeslissing vermeldde wel dat een militair niet onder de bescherming van de vrijheid van meningsuiting zou vallen, wanneer hij of zij zou zeggen dat de oorsprong van de Grondwet gebrekkig was.¹¹ Uiteindelijk trok de militair naar het EHRM. Daar voerde hij aan dat de betwiste verklaring in de tuchtrechtelijke beslissing zijn vrijheid van meningsuiting (art. 10 EVRM) schond. Hij kon zich in de toekomst immers niet meer kritisch opstellen tegenover de Grondwet zonder tuchtrechtelijke procedures te vrezen.¹²

3. De beoordeling door het Hof

3.1. Het bestaan van een inmenging met de vrijheid van meningsuiting

6. De eerste belangrijke vraag in deze zaak was of er een inmenging met de vrijheid van meningsuiting voorlag. De Spaanse overheid argumenteerde dat de militair, ondanks zijn respectloze uitlatingen over de Grondwet, niet schuldig was bevonden aan een tuchtvergriep. Daardoor was hij geen slachtoffer en ondervond hij geen wezenlijk nadeel.¹³ Aangezien hij niet werd gesanctioneerd, was een inmenging met zijn vrijheid van meningsuiting bijgevolg niet aan de orde volgens de Spaanse overheid.¹⁴ De militair daarentegen stelde dat er wel degelijk sprake was van een dergelijke inmenging. Hij had namelijk een uitdrukkelijke opmerking gekregen over zijn gedrag.¹⁵

7. Het EHRM volgde de militair en oordeelde dat er effectief een inmenging met zijn vrijheid van meningsuiting voorlag.¹⁶ Hoewel hem geen tuchtrechtelijke sanctie was opgelegd, had de tuchtoverheid eerder immers wel verklaard dat dergelijke uitspraken niet beschermd werden door de vrijheid van meningsuiting. Dat impliceert met andere woorden dat de militair zou zijn gestraft indien het kleine tuchtvergriep niet zou zijn verjaard.¹⁷ Vandaar beschouwde het Hof de opmerking in de beslissing tot stopzetting van de tuchtprocedure als een de-facto-waarschuwing of -berisping. Die feitelijke verklaring kon volgens het Hof een afschrikkend

effect ('chilling effect') hebben omdat deze de militair zou kunnen beletten om in de toekomst soortgelijke meningen te uiten. Bij nieuwe gelijkaardige feiten zou hij immers het risico lopen om tuchtrechtelijk te worden gesanctioneerd.¹⁸ Er hoeft dus geen sanctie te worden opgelegd opdat er een inmenging met de vrijheid van meningsuiting zou zijn; een loutere waarschuwing volstaat.

8. Het EHRM bevestigt hiermee zijn eerdere rechtspraak dat er ook van een inmenging met de vrijheid van meningsuiting sprake kan zijn in situaties waar er geen straf of sanctie opgelegd wordt. Een chilling effect op de uitoefening van de vrijheid van meningsuiting leidt in die omstandigheden tot een inmenging.¹⁹ Het louter opstarten van een procedure kan de vrijheid van meningsuiting al beperken.²⁰ Zo oordeelde het Hof in het arrest Wille/Lichtenstein dat een mededeling van een staatshoofd per brief dat hij een bepaalde magistraat niet opnieuw zal benoemen, een inmenging met de vrijheid van meningsuiting uitmaakte. Die brief kwam er als reactie op een uiting van de magistraat, die het staatshoofd niet zinde en betrekking had op een grondwettelijke kwestie. Een dergelijke aankondiging van het staatshoofd vormt niet alleen een feitelijke berisping naar aanleiding van eerdere meningsuitingen. Er gaat ook een afschrikkende werking van uit, die ontmoedigt om in de toekomst gelijkaardige uitspraken te doen en dus vrij gebruik te maken van de vrijheid van meningsuiting.²¹ In het besproken arrest oordeelde het Hof o.i. dan ook terecht dat de verklaring in de tuchtrechtelijke beslissing een feitelijke waarschuwing of een de-factoberisping is met een chilling effect, die een inmenging vormt met de vrijheid van meningsuiting.

3.2. De geoorloofdheid van de inmenging met de vrijheid van meningsuiting

A. Algemeen

9. Het EHRM bevestigde in het besproken arrest vervolgens dat deze inmenging met de vrijheid van meningsuiting voorzien is bij wet en een legitiem doel nastreeft.²² Aangaande de noodzakelijkheid van de militaire tuchtrechtelijke procedures in een democratische samenleving oordeelde het Hof dat een verdragsstaat de vrijheid van meningsuiting moet kunnen beperken wanneer er sprake is van een reële bedreiging van de militaire discipline. De goede werking van een leger is volgens het Hof nauwelijks denkbaar zonder rechtsregels die moeten voorkomen dat militairen de militaire discipline ondermijnen.²³ Deze rechtspraak is een verdere concretisering van zijn rechtspraak over de vrijheid van meningsuiting van ambtenaren. Artikel 10, § 2 EVRM brengt in herinnering dat de uitoefening van de vrijheden verankerd in de eerste paragraaf 'plichten en verantwoordelijkheden' met zich meebrengt. Deze plichten en verantwoordelijkheden krijgen een bijzondere betekenis in de verhouding tussen ambtenaren en de overheid.²⁴ Ambtenaren zijn immers door hun bijzondere functie onderworpen aan deontologische verplichtingen die gelden als specifieke beperkingen op hun recht op vrijheid van meningsuiting.²⁵ Het is vaste rechtspraak van het EHRM dat ambtenaren gebonden zijn door een verplichting tot loyaliteit, discretie en terughoudendheid tegenover de overheid en zij zich neutraal en integer moeten opstellen.²⁶

10. Deze verplichtingen gaan verder dan bij werknemers in de privésector.²⁷ Hierdoor moeten ambtenaren – en dus ook militairen – meer restricties op hun spreekrecht dulden.²⁸ In zijn rechtspraak linkt het EHRM de plichten en verantwoordelijkheden uit de tweede paragraaf van artikel 10 EVRM aan de geïnstitutionaliseerde opdracht die bepaalde personen vervullen in de samenleving, in het bijzonder hun functie, met het oog op het identificeren van de specifieke plichten en verantwoordelijkheden voor die bepaalde beroepsgroep²⁹, zoals ambtenaren, rechters, advocaten³⁰, de staatsveiligheid³¹, etc. Voor

militairen benadrukt het Hof vooral het belang van regels die de militaire discipline beschermen.³² Tegelijkertijd stelt het Hof dat de nationale autoriteiten zich niet op dergelijke regels mogen beroepen om de vrijheid van meningsuiting volledig te beperken, ook al zijn deze uitingen gericht tegen het leger als instelling.³³ Niet elke militaire tuchtstraf is derhalve noodzakelijk in een democratische samenleving.³⁴

11. Het verzoenen van de deontologische plichten met de vrijheid van meningsuiting is een delicate evenwichtsoefening. Hierbij kunnen verscheidene factoren een rol spelen.³⁵ Het EHRM had in het besproken arrest bijzondere aandacht voor twee elementen: de omstandigheid dat twee ambtelijke functies bij één persoon samenkomen en de bedoeling en het effect van de meningsuiting.

B. De functies van de ambtenaar

12. Volgens het Hof kon de vrijheid van meningsuiting die de verzoeker geniet als professor botsen met de beperkingen van die vrijheid in een militaire context. Het Hof stelde vast dat deze potentiële spanning in dit geval geen probleem opleverde, aangezien de militair reeds eerder dergelijke meningen had geuit zonder (tuchtrechtelijke) gevolgen en aangezien ze geuit werden in een academische context.³⁶ Tijdens de televisie-uitzending werd zijn functie als wetenschapper daarenboven meermaals benadrukt. Volgens het Hof hadden de nationale autoriteiten zijn functie als professor grondwettelijk recht dan ook onvoldoende mee in overweging genomen. Deze zaak ging dan ook in essentie over het recht zich vrij te kunnen uitdrukken als academicus, aldus het Hof.³⁷

B.1. Militaire discipline

13. Het feit dat de uitdrukking gebeurde als academicus betekent echter niet dat hij zijn hoedanigheid van militair verloor. De Franse auteur PIQUEMAL omschrijft het treffend: "L'homme se détache peut-être de la fonction, mais la fonction ne se détache jamais complètement de l'homme."³⁸ Rekening houdend met de legitieme doelstellingen van nationale veiligheid en openbare orde moeten militairen verregaande restricties op hun principieel spreekrecht dulden.³⁹ Volgens GERITS is het militaire ambt moeilijk te vergelijken met dat van andere ambtenaren aangezien het gekenmerkt wordt door bijzondere, op militaire operaties afgestemde verplichtingen en beperkingen van de fundamentele rechten en vrijheden.⁴⁰ Volgens hem impliceert het militaire ambt de voortdurende instandhouding van een operationele ingesteldheid. Militairen moeten immers de openbare orde handhaven en de goede werking van de instellingen van de democratische rechtsstaat beschermen.⁴¹ In België erkennen zowel de wetgever⁴² als de rechtspraak die specificiteit van het militaire ambt. Zo erkent het Grondwettelijk Hof dat er specifieke verplichtingen mogen worden opgelegd aan militairen, nu de opdrachten van het leger bijdragen tot de verwezenlijking van doelstellingen van algemeen belang.⁴³ Ook de Raad van State erkent dat de operationaliteit en de permanente paraatheid essentiële vereisten uitmaken van de krijgsmacht⁴⁴ en dat van militairen een specifieke hoge waakzaamheid alsook een specifieke houding mag worden gevraagd om de opdrachten van de krijgsmacht maximaal succesvol te kunnen uitvoeren.⁴⁵

B.2. Algemene deontologische verplichtingen

14. Zoals alle andere ambtenaren is de militair onderworpen aan de algemene deontologische verplichtingen en aan de hiërarchische gehoorzaamheidsplicht in het

bijzonder.⁴⁶ Dat vloeit voort uit het feit dat overheidsdiensten hiërarchisch gestructureerd zijn. De hiërarchische oversten dragen immers de verantwoordelijkheid voor de handelingen gesteld onder hun gezag.⁴⁷ Ambtenaren zijn daarbij krachtens de wetgeving⁴⁸ en rechtspraak⁴⁹ gehouden om de bevelen van hun oversten op te volgen en uit te voeren. Dit is noodzakelijk voor de continuïteit van de openbare dienst en is legitiem aangezien deze bevelen vermoed worden overeen te stemmen met het algemeen belang.⁵⁰ Een ambtenaar kan en moet nochtans tijdens het beslissingsproces kritische opmerkingen kunnen formuleren via een intern spreekrecht.⁵¹ Via input door hun specifieke deskundigheid, kennis en ervaring tilt men de besluitvorming na een interactief proces naar een hoger niveau.⁵² Zodra een beslissing is genomen, moet de ambtenaar deze op loyale wijze uitvoeren zonder de opportuniteit of doelmatigheid van de beslissing te beoordelen.⁵³ Behalve wanneer het gaat om een kennelijk onwettig bevel van de hiërarchisch overste⁵⁴ vormt de niet-naleving van bevelen een deontologische tekortkoming. Dat kan aanleiding geven tot een tuchtrechtelijke vervolging.⁵⁵ Zeker in sterk hiërarchisch gestructureerde korpsen zoals de politie, de brandweer en – vooral van belang – het leger, is deze hiërarchische gehoorzaamheidsplicht prominent aanwezig en worden inbreuken streng bestraft.⁵⁶ De hiërarchische gehoorzaamheidsplicht is derhalve van toepassing op de academicus-militair. In het besproken arrest bestaat daaromtrent evenwel geen probleem, nu hij louter de oorsprong van de Grondwet bekritiseert zonder daarbij kritiek te uiten op zijn eigen militaire dienst of hiërarchische oversten.⁵⁷

15. Naast een hiërarchische gehoorzaamheidsplicht speelt een ander aspect van de loyaleitsverplichting die in het besproken arrest meer relevant is. Deze verplichting behelst een loyaleitsverplichting aan de staat en zijn grondwettelijke principes. Een democratische staat heeft het recht om van zijn ambtenaren te eisen dat zij loyaal en trouw zijn aan zijn constitutioneel bestel.⁵⁸ Het EHRM heeft dat eerder al erkend in zijn spraakmakende arrest Vogt/Duitsland.⁵⁹ Het EHRM oordeelde in het besproken arrest dat de Spaanse overheid rekening mocht houden met de vereiste voor militairen om de bijzondere vertrouwens- en loyaleitsband met de staat in de uitoefening van hun functies te eerbiedigen.⁶⁰ Ook het Belgische overheids personeel is deontologisch verplicht tot getrouwheid aan de staat, de waarden van de rechtsstaat en de fundamentele rechten.⁶¹ Die verplichting wordt geconcretiseerd in de eed die bepaalde Belgische ambtenaren, alvorens in dienst te treden, moeten afleggen krachtens artikel 2 van het decreet van 20 juli 1831. Onder meer leden van het Belgische leger zijn daaraan onderworpen.⁶² Het Nationaal Congres was bij de onafhankelijkheid van België van mening dat deze trouw aan de Koning een politieke waarborg was voor de goede werking van de instellingen van de staat.⁶³

16. Een laatste deontologische verplichting voor ambtenaren die in deze zaak van belang was, is de verplichting tot gereserveerdheid. Ambtenaren moeten immers op een loyale en integere wijze gebruikmaken van hun spreekrecht. Deze verplichting handelt met andere woorden over de wijze waarop ambtenaren gebruikmaken van het recht op de vrijheid van meningsuiting. Bij het uiten van kritiek moeten zij zich terughoudend opstellen.⁶⁴ Ambtenaren mogen immers geen afbreuk doen aan het vertrouwen van de burger in de overheid.⁶⁵ Aangezien de academicus-militair in kwestie de burgers niet opriep tot protest, de potentiële impact van de uitingen geen schade met zich meebracht en de academische uitingen ook geen invloed hadden op zijn functie als militair⁶⁶, vormt de verplichting tot gereserveerdheid een onvoldoende basis om zijn meningsuiting te sanctioneren met een de-facto-berisping.

B.3. De academische vrijheid

17. Niettegenstaande de algemene en militaire deontologische verplichtingen genoot de verzoekende partij als professor grondwettelijk recht de academische vrijheid, dat een onderdeel vormt van de vrijheid van meningsuiting.⁶⁷ In de zaak Kula/Turkije stelde het EHRM dat de academische vrijheid ontegensprekelijk de volgende vrijheden moet waarborgen: de vrijheid van meningsuiting en van handelen, de vrijheid om informatie te verspreiden en de vrijheid om onbeperkt onderzoek te doen en kennis en waarheid te verspreiden.⁶⁸ Reeds eerder oordeelde het Hof bovendien dat deze academische vrijheid niet beperkt is tot academisch of wetenschappelijk onderzoek, maar zich ook uitstrekt tot de vrijheid van de academici om vrij hun opvattingen en meningen te uiten, zelfs als deze controversieel of impopulair zijn, op de gebieden van hun onderzoek, professionele deskundigheid en competentie.⁶⁹ Volgens het Grondwettelijk Hof houdt de academische vrijheid het beginsel in volgens hetwelk de lesgevers en de onderzoekers, in het belang zelf van de ontwikkeling van de kennis en van de verscheidenheid van de meningen, een zeer grote vrijheid moeten genieten om onderzoek te verrichten en om in de uitoefening van hun functies hun mening te uiten.⁷⁰ Voor het Hof is deze vrijheid echter niet onbeperkt en kan die ook aan dezelfde beperkingsvoorwaarden als de vrijheid van meningsuiting worden onderworpen.⁷¹

18. In het besproken arrest was de militair tevens actief als professor grondwettelijk recht en genoot hij dus de academische vrijheid. Het samengaan van deze twee functies zorgde ervoor dat een spanningsveld ontstond tussen zijn verplichtingen als militair enerzijds en zijn academische vrijheid die hij geniet als professor anderzijds. Zoals reeds eerder toegelicht was de academicus uitgenodigd in een televisieprogramma in zijn functie als professor.⁷² In die hoedanigheid sprak hij in het debat over de transitie van een militaire dictatuur naar een democratie in Spanje en waarom de oorsprong van de Spaanse Grondwet volgens hem gebrekkig was. Hij gebruikte daarbij academische argumenten om de Spaanse Grondwet te bestempelen als een “pseudo-grondwet”, waarover hij reeds eerder academische publicaties had geschreven.⁷³ Volgens het Hof gebeurde de meningsuiting dan ook wel degelijk in een academische omgeving tijdens een discussie met andere professoren. Hoewel het debat werd uitgezonden op televisie werd de hoedanigheid als professor grondwettelijk recht meermaals benadrukt. Voor het Hof ging de zaak dan ook in essentie over de academische vrijheid: aangezien artikel 10 van het Verdrag ook de vorm beschermt waarin ideeën worden geuit, ging het in casu over het recht van de academicus om vrij zijn academische standpunten te kunnen uitdrukken.⁷⁴

19. Deze redenering van het Hof moet worden bijgetreden. Ten eerste lijkt het haaks te staan op de functie van academici dat hun academische vrijheid niet meer van belang zou zijn zodra ze verklaringen afleggen in de pers en daarmee dus het publiek informeren/bijdragen tot het publieke debat. Ten tweede wordt de militaire deontologie niet “uitgeschakeld” door de hoedanigheid van academicus, maar in casu was er geen sprake van kritiek op het leger, zijn hiërarchische oversten, etc.⁷⁵ In dit geval weegt de academische vrijheid o.i. dan ook zwaarder door. De inhoud van de verklaringen speelt in dit geval een belangrijke rol. Als uit de uitlatingen als academicus zou blijken dat men het leger minacht of de grondwettelijke status van het leger in vraag stelt, dan wel dat men opvattingen koestert t.a.v. de staat of zijn organisatie die maken dat men de loyaliteit aan die staat op zichzelf in vraag zou kunnen stellen, dan wordt een beroep op de academische vrijheid wellicht moeilijker. In dat geval zullen de gehoorzaamheidsplicht en loyaliteitsplicht die men als militair heeft wellicht moeten doorwegen.⁷⁶ Tot slot speelt ook de nationale wetgeving over de uitoefening van een cumulactiviteit een rol. Uit de feiten van het besproken arrest blijkt dat het nationale recht toestond dat de hoedanigheid van militair kon worden gecumuleerd met de functie van professor aan een universiteit. Uit deze zaak blijkt dat dit voor een moeilijke evenwichtsoefening kan zorgen. Een cumulverbod kan dan een mogelijke uitweg bieden.

20. Zo geldt er in België een principiële cumulverbod voor de militair. In beginsel mogen de militairen noch zelf, noch door tussenpersonen andere betrekkingen, beroepen of bezigheden, zowel in de openbare als in de privésector uitoefenen, behalve indien zij dit onbezoldigd doen. Daarenboven mogen zij geen enkele opdracht aanvaarden, noch enige dienst verlenen in een bedrijf met winstoogmerk, zelfs wanneer zij daarvoor niet worden betaald.⁷⁷ Het cumulverbod is echter niet absoluut. De minister van Landsverdediging kan afwijkingen toestaan⁷⁸, maar deze toestemming moet gevraagd worden vooraleer de activiteit wordt uitgeoefend.⁷⁹ De minister kan slechts in twee gevallen afwijken van het principiële verbod, namelijk: 1) indien het gaat om activiteiten van openbaar belang, die in verband staan met het onderwijs of waarvoor speciale kennis of bijzondere aanleg is vereist; 2) indien het belang van de dienst niet in het gedrang wordt gebracht door de uitoefening van de cumulatieve activiteit.⁸⁰ De regering verantwoordde het principiële cumulverbod door te stellen dat de militair zich moet concentreren op zijn hoofdtaak, dat zijn onafhankelijkheid moet vrijwaard worden en dat het aanzien van het ambt niet mag geschaad worden.⁸¹

C. De bedoeling en het effect van de meningsuiting

21. De academicus-militair uitte zijn mening over de oorsprong van de Spaanse Grondwet tijdens een televisieprogramma in een debat over een in Spanje controversieel thema: de transitie van de militaire dictatuur naar de democratie. Deze uitlating gebeurde derhalve in het kader van een publieke discussie van algemeen belang. Voor de verdragsstaten speelt in dergelijke discussies in de regel slechts een beperkte appreciatiemarge om de vrijheid van meningsuiting te beperken.⁸² De militair had daarenboven geen intentie om de Grondwet te schaden, maar uitte zijn meningen in een culturele en academisch-wetenschappelijke context.⁸³ De uitlatingen riepen niet op tot actie, veroorzaakten als dusdanig geen schade en hadden evenmin een impact op zijn openbaar ambt.⁸⁴ De de-facto-berisping bij het beëindigen van de militaire tuchtrechtelijke procedure was bijgevolg niet noodzakelijk in een democratische samenleving.⁸⁵ Deze feitelijke verklaring in de beslissing tot stopzetting van de procedure vormt met andere woorden een schending van het recht op vrijheid van meningsuiting van de academicus-militair.⁸⁶

22. Deze analyse van het EHRM past in zijn voorgaande rechtspraak dat ambtenaren zich steeds zo dienen te gedragen dat de burgers er steeds op moeten kunnen vertrouwen dat zij hun functie naar behoren kunnen uitoefenen. Zo haalde het Hof in het arrest Wille/Liechtenstein aan dat een ambtenaar zich dient te onthouden van gedrag dat afbreuk doet aan de waardigheid en neutraliteit verbonden aan dat specifieke ambt.⁸⁷ In het arrest Diego Nafria t/ Spanje achtte het Hof het ontslag van een hooggeplaatste ambtenaar van een Spaanse bank voor een meningsuiting die de eer en goede naam van die bank aantastte, proportioneel.⁸⁸ Het EHRM gaat soms zelfs verder. Zo oordeelde het in het arrest Rujak/Kroatië dat een militair zich niet op zijn vrijheid van meningsuiting kon beroepen om een gevangenisstraf te ontlopen. Die had hij gekregen naar aanleiding van uiterst aanstootgevende en vulgare uitlatingen⁸⁹ ten aanzien van zijn hiërarchische meerderen en mederekruten. Het Hof oordeelde dat deze buiten de bescherming van de vrijheid van meningsuiting vielen nu de enkele intentie erin bestond om te beledigen. Die intentie leidde het Hof af uit de context.⁹⁰

23. Deze redenering vinden we ook terug in de nationale rechtspraak van de Raad van State over de plicht tot gereserveerdheid en loyaleit van ambtenaren. Die plichten schrijven voor dat ambtenaren geen afbreuk mogen doen aan de eer en waardigheid van het ambt en aan het vertrouwen van de burger in de overheid. De Raad van State oordeelde meermaals dat, hoewel ambtenaren een principiële spreekrecht hebben, zij van dit recht geen misbruik

mogen maken om de overheid in diskrediet te brengen of afbreuk te doen aan de neutraliteit en geloofwaardigheid van de overheid en de eer en waardigheid van het ambt. Wanneer zij dat wel doen, overschrijden ze hun spreekvrijheid en kunnen ze tuchtrechtelijk gesanctioneerd worden.⁹¹ In het arrest *De Smet* beschuldigde een politieagent van de lokale politie Gent zijn collega's van totale onbekwaamheid en onverantwoordelijkheid na zware rellen. Hoewel hij deze mening uitte als privépersoon in een brief naar een parlementslid, had hij moeten voorzien dat deze informatie zich zou verspreiden, zoals in casu gebeurde. Zo heeft hij een negatief imago van de Gentse politie gecreëerd en het daarmee samenhangende vertrouwen van de burger in de overheid ondermijnd.⁹² Zoals vermeld is de situatie in het besproken arrest verschillend. De ambtenaar uitte zijn mening als professor met academische argumenten. Hij had niet de intentie om de Grondwet te schaden en de burgers hiertegen in opstand te laten komen.⁹³ Hierdoor kon hij nog steeds zijn functie als militair naar behoren uitoefenen aangezien er door zijn mening geen afbreuk werd gedaan aan het vertrouwen van de burger in de desbetreffende overheid, te weten het leger.

4. Conclusie

24. Het EHRM zet met het besproken arrest zijn jurisprudentiële lijn inzake spreekvrijheid van ambtenaren voort. In eerste instantie hoeft er geen formele tuchtbeslissing voor te liggen om van een inmenging te spreken. Zuivere, zelfs de facto, waarschuwingen kunnen hiervoor volstaan, in het bijzonder wanneer zij een chilling effect op de uitoefening van de vrijheid van meningsuiting hebben. Voorts bevestigt het arrest het gewicht van enkele factoren die als leidraad dienen in de evenwichtsoefening tussen de plichten van ambtenaren en hun spreekvrijheid. Enerzijds is de bedoeling en het effect van de uiting op het publiek en het vertrouwen in de dienst van wezenlijk belang. Anderzijds is ook de specifieke functie van de ambtenaar een element dat in rekening moet worden gebracht. Het arrest is bijzonder vanwege het samenkomen van twee ambtelijke functies in hoofde van een en dezelfde persoon. Die cumul van functies kan bijzondere problemen opleveren in de evenwichtsoefening, waarbij de (deontologische) beperkingen verbonden aan één functie haaks kunnen staan op het belang van spreekvrijheid in de andere functie. Enerzijds worden de verplichtingen van de militair niet uitgeschakeld wanneer hij deelneemt aan een debat als academicus. Anderzijds geeft zijn academische vrijheid hem het recht om vrij zijn opvattingen en meningen te uiten, zelfs als deze controversieel of impopulair zijn, op de gebieden van zijn onderzoek, professionele deskundigheid en competentie.⁹⁴ De inhoud van die uiting is doorslaggevend om te bepalen of er een negatieve impact is op zijn ambt als militair, zoals bijvoorbeeld minachtende uitlatingen over het leger. Desalniettemin blijft dit een moeilijke evenwichtsoefening. Een principieel cumulverbod met onderbouwde uitzonderingen, zoals in België al van toepassing voor militairen, zou kunnen tegemoetkomen aan die spanning. Bij dergelijke uitzonderingen is het dan aangewezen om in de praktijk nog steeds oog te hebben voor de specifieke context waarin de betwiste uitingen hebben plaatsgevonden, zoals het EHRM dat doet in het besproken arrest.

Noten:

1. De auteurs wensen prof. dr. Stéphanie De Somer te bedanken voor haar opmerkingen en suggesties bij een eerdere versie van deze bijdrage.
2. Met het oog op de leesbaarheid spreekt deze noot over ‘ambtenaren’, waarmee evenwel al het overheidspersoneel wordt beoogd, of dat nu in statutair dan wel in contractueel verband is aangesteld.
3. J. VELAERS, De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting, dl. 2, Antwerpen, Maklu, 1991, 605.
4. RvS 13 december 2000, nr. 91.625, Tierentijn.
5. J. VAN STEENBERGEN, “De loyaleitseis van het overheidspersoneel versus het spreekrecht en het recht op toegang tot rechter”, T.Gem. 2021, (129) 130-135.
6. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 5-6.
7. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 7.
8. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 8.
9. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 9.
10. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 10.
11. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 12-15.
12. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 36.
13. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 27.
14. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 38.
15. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 36.
16. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 45.
17. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 42.
18. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 43-44.
19. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 41. Zie ook EHRM 15 september 2015, nr. 29680/05, Dilipak/Turkije, § 44.
20. EHRM 15 december 2009, nr. 921/03, Financial Times Ltd and Others/Verenigd Koninkrijk, § 56; EHRM 8 juli 2014, nr. 38270/11, Nedim Şener/Turkije, § 94-96 en nr. 53413/11, § 83-85.
21. EHRM 28 oktober 1999, nr. 28396/95, Wille/Liechtenstein, § 50.
22. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 46-47.
23. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 49.
24. EHRM (GK) 26 september 1995, nr. 17851/91, Vogt/Duitsland, § 53; EHRM 28 oktober 1999, nr. 28396/95, Wille/Liechtenstein, § 64; EHRM 9 januari 2018, nr. 12003/04, Catalan/Roemenië, § 57; J. VAN STEENBERGEN, “The freedom of expression of the judiciary as a special case of state personnel. A European Human Rights Perspective” in PH. CZECH, L. HESCHL, K. LUKAS, M. NOWAK and G. OBERLEITNER (eds.), European Yearbook on Human Rights 2022, Cambridge, Intersentia, 2022, (283) 285-286.

25. J. VAN STEENBERGEN, “De loyaleitseis van het overheidspersoneel versus het spreekrecht en het recht op toegang tot rechter”, T.Gem. 2021, (129) 130, nr. 7.
26. EHRM (GK) 26 september 1995, nr. 17851/91, Vogt/Duitsland, § 59; EHRM 2 september 1998, Ahmed e.a./Verenigd Koninkrijk, § 55; EHRM (GK) 12 februari 2008, nr. 14277/04, Guja/Moldavië, § 70.
27. J. VAN STEENBERGEN, “De loyaleitseis van het overheidspersoneel versus het spreekrecht en het recht op toegang tot rechter”, T.Gem. 2021, (129) 130.
28. J. VANDE LANOTTE, G. GOEDERTIER, Y. HEACK, J. GOOSSENS en T. DE PELSMAEKER, *Belgisch Publiekrecht*, dl. 1, Brugge, die Keure, 2015, 579; J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, dl. 2, Antwerpen, Maklu, 1991, 605.
29. M. MERRIGAN, “Claiming the Convention’s ‘Duties and Responsibilities’ in the face of illiberalism” in K. LEMMENS, S. PARMENTIER en L. REYNTJENS (eds.), *Liber Amicorum Paul Lemmens*, Antwerpen, Intersentia, 2020, (693) 706.
30. Zo stelt het EHRM dat advocaten zich discreet, waardig en eerlijk moeten gedragen, waardoor ze ook bepaalde privileges kunnen genieten die kunnen verschillen per rechtsorde. Zie bv. EHRM 28 oktober 2003, nr. 3965798, Steur/Nederland.
31. EHRM 25 oktober 2005, nr. 68890/01, Blake/Verenigd Koninkrijk, § 159.
32. EHRM 12 november 2013, nr. 25330/07, Joksas/Litouwen, § 70; EHRM 25 november 1997, nr. 121/1996/740/939, Grigoriades/Griekenland, § 45; EHRM 19 december 1994, nr. 15153/89, Vereinigung Demokratischer Soldaten österreichs and Gubi/Oostenrijk, § 36; EHRM 18 december 2008, nr. 1758/02, Kazakov/Rusland, § 27.
33. EHRM 12 november 2013, nr. 25330/07, Joksas/Litouwen, § 70; EHRM 25 november 1997, nr. 121/1996/740/939, Grigoriades/Griekenland, § 45; EHRM 19 december 1994, nr. 15153/89, Vereinigung Demokratischer Soldaten österreichs and Gubi/Oostenrijk, § 36; EHRM 18 december 2008, nr. 1758/02, Kazakov/Rusland, § 27.
34. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 49.
35. J. VAN STEENBERGEN, “The freedom of expression of the judiciary as a special case of state personnel. A European Human Rights Perspective” in PH. CZECH, L. HESCHL, K. LUKAS, M. NOWAK and G. OBERLEITNER (eds.), *European Yearbook on Human Rights 2022*, Cambridge, Intersentia, 2022, (283) 286; J. VAN STEENBERGEN, “De loyaleitseis van het overheidspersoneel versus het spreekrecht en het recht op toegang tot rechter”, T.Gem. 2021, (129) 131.
36. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 55-56.
37. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 56. Zie ook EHRM 19 juni 2018, nr. 20233/06, Kula/Turkije, § 38.
38. M. PIQUAMAL, *Les agents de l'état*, Parijs, Presses Universitaires de France, 1977, 29.
39. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 47. Zie ook EHRM 24 januari 2006, nr. 56566/00, Yaşar Kaplan/Turkije, § 36.
40. R. GERITS, *Militair tuchtrecht. Een kritische analyse*, Brugge, die Keure, 2010, 77.
41. GwH 15 juli 1993, nr. 62/93, B.3.15. Het ging hier weliswaar over de rijkswacht.

42. Wetsontwerp betreffende het statuut van de militairen en het actief kader van de Krijgsmacht, Parl.St. Kamer 2007-07, nr. 2759/001, p. 5. Zie ook het standpunt van de Belgische ministerraad over de specificiteit van het militair ambt: Arbitragehof 14 oktober 1997, nr. 59/97, A.2.5; Arbitragehof 8 mei 2002, nr. 84/2002, A.7.2. en A.9.
43. Arbitragehof 14 december 1995, nr. 81/95, B.7.3.3. In dezelfde zin: Arbitragehof 30 januari 2002, nr. 28/2002, B.9.3.; Arbitragehof 26 juni 2002, nr. 106/2002, B.6.; Arbitragehof 14 januari 2003, nr. 3/2003, B.6.; Arbitragehof 19 november 2003, nr. 148/2003, B.9.
44. RvS 16 juni 2013, nr. 223931, Van Laethem; RvS 30 maart 1998, nr. 72.835, Breugelmans. Zie ook: RvS 4 juni 1970, nr. 14.141, RJDA 1971, 207 e.v.
45. RvS 30 maart 1998, nr. 72.835, Breugelmans. Later stelde de Raad van State, prima facie, naar aanleiding van een vordering tot schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid, de militaire specificiteit echter in vraag: RvS 14 april 2007, nr. 170.007.
46. I. OPDEBEEK en A. COOLSAET, Algemene beginselen van ambtenarentuchtrecht, Brugge, die Keure, 2011, 158-160; I. OPDEBEEK en S. DE SOMER, Algemeen bestuursrecht, Antwerpen, Intentsia, 2019, 191.
47. F. GOSSELIN, Droit de la fonction publique à l'aune du droit Européen, Brussel, Larcier, 2020, 225.
48. Zie bv. art. 7, § 1 KB 2 oktober 1937 houdende het statuut van het rijkspersoneel, BS 8 oktober 1937; art. 4 KB 22 december 2000 tot bepaling van de algemene principes van het administratief en geldelijk statuut van de rijksambtenaren die van toepassing zijn op het personeel van de diensten van de Gemeenschaps- en Gewestregeringen en van de Colleges van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en van de Franse Gemeenschapscommissie, alsook op de publiekrechtelijke rechtspersonen die ervan afhangen, BS 9 januari 2001, p. 419 (dit APKB werd evenwel opgeheven voor het Vlaamse Gewest); art. II.1, § 1, tweede lid Besl. VI.Reg. houdende vaststelling van de rechtspositie van het personeel van de diensten van de Vlaamse overheid, BS 27 maart 2007; art. 103, § 1, eerste lid Provinciedecreet 9 december 2005, BS 29 december 2005 en art. 188, § 1, eerste lid Decreet Lokaal Bestuur, BS 22 december 2017.
49. RvS 16 mei 2019, nr. 244.520, Mahi; RvS 13 oktober 2016, 236.090, Lejeune; RvS 15 september 2004, nr. 134.957, Pirotte.
50. M. PIQUEMAL, Le fonctionnaire, Parijs, Beger-Mevrault, 1976, 15 en 35.
51. J. VAN STEENBERGEN, "De loyaleitseis van het overheidspersoneel versus het spreekrecht en het recht op toegang tot rechter", T.Gem. 2021, (129) 132, nr. 13.
52. Zie hierover B. HUBEAU, "Het spreekrecht van ambtenaren: over de zwoegers in het vooronder", Panopticon 2017, (157) 157-161.
53. Zie bv. RvS 26 maart 1975, nr. 16.953, D'Haese; RvS 30 oktober 1984, nr. 24.786, Declercq; RvS 26 juni 1987, nr. 28.248, Vroonen.
54. I. OPDEBEEK en A. COOLSAET, Algemene beginselen van ambtenarentuchtrecht, Brugge, die Keure, 2011, 159-160; B. LOMBAERT, "Ordre illégal et obéissance hiérarchique dans le droit disciplinaire de la fonction publique", JT 1998, (265) 265 en M. PIQUEMAL, Les agents de l'état, Parijs, Presses Universitaires de France, 1977, 27.

55. RvS 6 juni 1958, nr. 6330, Kilgus; RvS 5 februari 1965, 11.009, Martin; RvS 18 april 1969, nr. 13.507, Godville; RvS 20 februari 1976, nr. 17425, Jaspers en RvS 22 maart 2010; nr. 202.179, Viera.
56. M. PIQUEMAL, *Le fonctionnaire*, Parijs, Beger-Mevrault, 1976, 92; I. OPDEBEEK en S. DE SOMER, *Algemeen bestuursrecht*, Antwerpen, Intensentia, 2019, 191.
57. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 54.
58. J. VAN STEENBERGEN, “De loyauteitseis van het overheidspersoneel versus het spreekrecht en het recht op toegang tot rechter”, *T.Gem.* 2021, (129) 132, nr. 12; P. VANDERNOOT, “Le fonctionnaire, ses droits et ses obligations”, *APT* 1990/1, (45) 47; B. LOMBAERT en S. ADRIAENSSEN, “Les droits et obligations dans la fonction publique” in P. LEVERT en B. LOMBAERT e.a., (eds.), *Droit et contentieux de la fonction publique. 10 années d’actualité*, Parijs, International Faculty for Executives Benelux, 2013, (39) 51; B. SCHELSTRAETE, “Aandachtspunten inzake de grondwettelijke vrijheden van ambtenaren” *CDPK* 2011, afl. 3, (402) 407; F. KRENC, “Le fonctionnaire et la Convention européenne des droits de l’homme: éléments de synthèse”, *Ann.dr.Louvain* 2005, vol. 65, nr. 3-4, (213) 240.
59. EHRM (GK) 26 september 1995, Vogt/Duitsland, § 59.
60. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 55. Dezelfde strenge loyauteitsvereiste geldt voor hooggeplaatste ambtenaren binnen een ministerie (EHRM 17 november 2016, nr. 59001/08, Karapetyan e.a./Armenië, § 54).
61. Rvs 16 mei 2019, nr. 244.520 Mahi; RvS 17 oktober 2016, nr. 236.130, De Smet. Zie ook E. DELEAGE, “La loyauté de l’administration”, *Revue Générale du droit* 2015, nr. 1, (1) 19.
62. “Al de ambtenaren van [...] het leger en in het algemeen al de burgers belast met enig openbaar ambt of openbare dienst, moeten, alvorens in dienst te treden, de eed afleggen in de volgende bewoordingen: [‘Ik zweer getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgisch volk.’].”
63. O. ORBAN, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, nr 160; G. TJENS, *La Constitution belge révisée*, 1894, commentaar van art. 127, nr. 1-5.
64. E. DE LUYCKE, “De vrijheid van mening, vrijheid van meningsuiting en personen in openbare dienst”, *TBP* 1980, (11) 24.
65. RvS 27 juni 1984, nr. 24516, Morissens; RvS 13 januari 1988, nr. 29.125, Francois; RvS 16 mei 2019, nr. 244.520, Mahi; RvS 10 december 2019, nr. 246.360, De Smet.
66. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 54.
67. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 56. Over de academische vrijheid, zie o.m.: J. DE GROOF, “Omtrent de academische vrijheid. Het ‘Palladium’ van de Universiteit?” in X, *Recht en onafhankelijkheid. De onafhankelijkheid van de rechtswetenschap*, Gent, Larcier, 2010, 5-90; E. BREWAEYS, “Academische vrijheid, uitingsvrijheid van de academicus en wetenschappelijke kritiek” in X, *Ontmoetingen met Koen Raes*, Brugge, die Keure, 2012, 71-83; E. CLYBOUW, “Academische vrijheid”, *CDPK* 2006, afl. 3, 672-683.
68. EHRM 19 juni 2018, nr. 20233/06, Kula/Turkije, § 38.
69. EHRM 27 mei 2014, nrs. 346/04 en 39779/04, Mustafa Erdogan et al./Turkije, § 40.

70. GwH 23 november 2005, nr. 167/2005, B.18.1. Zie over dit arrest: E. CLYBOUW, "Academische vrijheid", CDPK 2006, afl. 3, 672-683.
71. GwH 23 november 2005, nr. 167/2005, B.19.1.
72. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 5-6.
73. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 7.
74. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 56.
75. Zie supra 'B.2 Algemene deontologische verplichtingen' meer bepaald de hiërarchische gehoorzaamheidsplicht.
76. Vgl. EHRM 2 oktober 2012, nr. 57942/10, Rujak/Kroatië, § 4-6, waarin een rekrut (niet-academicus) zijn mederekruten, zijn hiërarchische meerderen en het nationale leger als zodanig opzettelijk beledigt. Daarvoor kreeg hij een gevangenisstraf opgelegd.
77. Art. 176, § 1 wet 27 februari 2007 tot vaststelling van het statuut van de militairen van het actief kader van de Krijgsmacht, BS 10 april 2007. Deze regels zijn ook opgenomen in art. 105, d van het Reglement "Tucht" Algemene Directie Human Resources Ministerie van Defensie, 15 juli 2014, DGHR-REG-CARDI-001.
78. Volgens de Raad van State betreft dit een discretionaire bevoegdheid van de minister. Zie RvS 5 april 2013, nr. 223.113, Van De Weyer, p. 9.
79. Art. 176, § 2 wet 27 februari 2007 tot vaststelling van het statuut van de militairen van het actief kader van de Krijgsmacht, BS 10 april 2007. Zie over deze regeling: RvS 5 april 2013, nr. 223.113, Van De Weyer, waarin de Raad van State stelde: "De uitoefening in de krijgsmacht – waar een wettelijk cumulatieverbod bestaat en waar bij de beoordeling van de afwijking hiervan het algemeen belang van de dienst centraal staat – van een bijbetrekking door iemand waarvan bij de cumulatieaanvraag reeds vaststaat dat die in het recente verleden problemen heeft bij de uitoefening van zijn militaire functie(s), kan redelijkerwijs een verhoogd risico inhouden op een onvoldoende beschikbaarheid en dus op het in het gedrang brengen van het algemeen belang van de dienst."
80. Art. 176, § 2 wet 27 februari 2007 tot vaststelling van het statuut van de militairen van het actief kader van de Krijgsmacht, BS 10 april 2007.
81. MvT wetsontwerp betreffende het statuut van de militairen van het actief kader van de krijgsmacht, Parl.St. 2006-2007, nr. 2759/1, 91; MvT wetsontwerp houdende het tuchtreglement van de Krijgsmacht, Parl.St. Kamer 1971-1972, nr. 373/1, 6.
82. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 51 en 53.
83. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 52.
84. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 54.
85. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 53.
86. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 59.
87. EHRM 28 oktober 1999, nr. 28396/95, Wille/Liechtenstein, § 64.
88. EHRM 14 maart 2002, nr. 46833/99, Diego Nafria/Spanje, § 42.

89. "I fuck your baptised mother", "You all originated from Serbs", "This is not my State, I am not its national, I don't recognise [respect] you, your rank or the Croatian Army." (EHRM 2 oktober 2012, nr. 57942/10, Rujak/Kroatië, § 4-6).

90. EHRM 2 oktober 2012, nr. 57942/10, Rujak/Kroatië, § 29-30.

91. Zie bv. RvS 10 december 2019, nr. 246.360, De Smet; RvS 12 maart 2007, nr. 168.781, Peersmans. Zie ook: RvS 13 oktober 2016, 236.090, Lejeune; RvS 16 mei 2019, nr. 244.520, Mahi.

92. RvS 17 oktober 2016, nr. 236.130, De Smet.

93. EHRM 8 november 2022, nr. 74729/17, Ayuso Torres/Spanje, § 52-54.

94. EHRM 27 mei 2014, nrs. 346/04 en 39779/04, Mustafa Erdogan et al./Turkije, § 40.